

«Citius, Altius, Fortius!»: феномен спорту в літературі та культурі

Жахливим було й те, що його найліпші гусари валяться й відкочуються назад, а решта ясновельможних шляхтичів позаклякала на місці. І він допустив, що козаки змогли це зробити за допомогою диявольської сили [4, 445]. Та, як пояснив автор, військова винахідливість козаків стала запорукою їхньої перемоги над чисельними озброєними нападниками. І переляк Потоцького змінився здивуванням, а потім таємним захопленням цими непересічними людьми.

Література

1. Загребельний П. А. Я, Богдан (Сповідь у славі): роман (початок). Київ: Дніпро, 1984. 287 с.
2. Кулаковський В. М. Іван Сірко : роман. Київ : Молодь, 1992. 320 с.
3. Мушкетик Ю. М. Яса : роман. Київ : Рад. письменник, 1987. 597 с.
4. Чемерис В. Л. Фортеця на Борисфені : іст. роман. Київ : Укр. письменник, 1993. 463 с.

Федько О.Ю.,

кандидат філологічних наук,

Запорізький державний медичний університет

“Я МУШУ БІГТИ, ІНАКШЕ ЗАГИНУ”: МОТИВ (САМО)ПОРЯТУНКУ ТА ЗЦІЛЕННЯ У РОМАНІ Й. БАТОР “ТЕМНО, МАЙЖЕ НІЧ” ТА РУТ ВЕА “У ЛІСІ-ЛІСІ ТЕМНОМУ”

Заплутаний детективний сюжет, заглиблення у жіночу психологію, соціальна проблематика (наси́льство та боротьба із ним) забезпечили широкий резонанс романам Йоанни Батор “Темно, майже ніч” (2012) та Рут Веа “У лісі-лісі темному” (2016). Вибір об’єкта дослідження зумовлений широтою презентації у названих творах психологічного аспекту такої фізичної активності, як біг. Пов’язані з цим видом спорту епізоди не лише пронизують обидва романи, але й постають рушійною силою сюжету: життя Алісії (“Темно, майже ніч”) підпорядковане її прагненню постійно рухатися вперед, а детективна лінія “У лісі-лісі темному” поступово розкривається через численні спроби Леонори пригадати подробиці шаленого бігу крізь ліс. Описи стану персонажів під час бігу зумовлюють також розгортання в аналізованих романах мотивів (само)порятунку та зцілення.

Біг – фізична активність, у процесі якої “відбуваються біохімічні, морфологічні та функціональні процеси, підвищується вміст у крові ендорфінів – речовин, що зменшують біль і викликають у людини позитивні емоції, збільшується сила, рухливість і врівноваженість нервових процесів” [4, 71]. При використанні цього виду діяльності як засобу експлікації мотивів (само)порятунку та зцілення важливим є передусім психологічний аспект. Соціологічні дослідження настроєвої динаміки бігунів свідчать про те, що 86% опитаних відчувають послаблення внутрішньої напруги, 77% – підвищення самооцінки, 75% – релакс, 66% – покращення настрою, 64% – більшу впевненість у собі, 53% – покращення поглядів на життя, 53% – чистоту думок тощо [2].

«Citius, Altius, Fortius!»: феномен спорту в літературі та культурі

Для головних героїнь аналізованих романів біг є стилем життя. Вони відчують потребу у русі як на фізичному, так і на духовному рівні. Біг – передусім спроба отримати контроль, зокрема над собою і своїм тілом. Обидві героїні пережили у дитинстві серйозну психологічну травму, і біг стає для них способом самопорятунку і вибудовування нової сильнішої особистості.

У творі “Темно, майже ніч” саме біг перетворив слабку героїню на ту, що заслуговувала на прізвисько Панцерник. Народження нової особистості відбулося майже випадково, завдяки психологічній розрядці під час бігу: “nie zauważyłam, kiedy mój marsz samobójczyni zmienił się w bieg” [1]. Цей вечір став переломним моментом життя дівчини, вона відкрила свій спосіб боротьби з емоційною напругою.

Психофізичні процеси в організмі при значному навантаженні сприяють подоланню стресу і безпорадності, а контроль над своїм тілом допомагає відчувати владу над власним життям. Алісія сприймає пробіжку як утілення свободи та вітальної сили (“Codziennie biegam dziesięć kilometrów i ta godzina wolności, gdy czuję swoje ciało i jego siłę, daje mi pewność, że przetrwam kolejny dzień, noc, kolejną bolesną historię, jaką ktoś mi opowie...” [1]). Для неї біг – життєво важливий, бо характеризує головну рису її особистості – поступ уперед.

Однак ця жага руху для Леонори (“У лісі-лісі темному”) має переважно негативну конотацію. У розв’язці твору передано роздуми головної героїні, суголосні філософії усього роману: “У мені – два потужні імпульси. Перший – бігти, ... робити все можливе, щоби втекти звідси. Другий – стояти й боротися” [3, 253–254]. У цьому сутність двох основних стратегій самопорятунку, однак Леонора свідомо того, що все життя надає перевагу першій. У дитинстві біг утілював прагнення дівчинки уникнути конфліктів та врятувати себе від болю. Це була втеча від проблем і реальності через “психічний шок, після якого було простіше бігти вперед, не озираючись” [3, 262]. Так, усвідомивши, що ні вона, ні її коханий не готові до батьківства у їхньому юному віці, вона повністю обірвала контакти, змінила школу і місце проживання – втекла. Цей нерозв’язаний гештальт переслідує її все життя, вона не змогла перерости своє підліткове почуття, застрягла на тому рівні психологічного та емоційного розвитку: “Розмірковую, длубаюся в собі. А там майже десять років живе шістнадцятилітня дитина” [3, 233]. Леонора пробує втекти від підліткових проблем, створивши нову особистість – Нору, замість слабкої, непевної своїх сил Лі. Фізична потреба Леонори у бігу – це спосіб володіти своїм тілом, змушувати його коритися волі, працювати навіть над силу. Письменниця майстерно відтворює психологію спортсмена-бігуна: “Я завжди починаю ранок однаково. ... Жодного стороннього втручання, ... Ти контролюєш усе” [3, 11].

Біг – спосіб порятунку від безвиході, пастки нав’язливих думок. “Фізичні вправи тут ні до чого – принаймні не суто вони. Сіль у тому, щоб вийти надвір, де немає стін, де є можливість утекти” [3, 46–47], “Але в голові прокручую слова, біжу доти, доки їх не заглушують серцебиття та стукіт п’ят” [3, 49], – усвідомлює вплив бігу на власну свідомість Леонора. Так, хобі стає способом самозбереження.

«Citius, Altius, Fortius!»: феномен спорту в літературі та культурі

Мотив самопорятунку може розгортатися у формі втечі від небезпеки, яку неможливо знищити. Рішення покинути рідне місто і залишити минуле позаду було єдиним правильним для обох героїнь. Варто відзначити, що загартувавшись і упевнившись у власних силах, Алісія (“Темно, майже ніч”) і Леонора (“У лісі-лісі темному”) повертаються до битви, якої уникли в дитинстві, щоб остаточно зцілитися від психологічної травми.

Негативна конотація бігу як втечі змінюється, коли Леонора використовує силу своїх м’язів, щоб врятувати Джеймса, а потім і себе. Замість втечі вона вдається до переслідування, біг заради самозбереження трансформується у біг для порятунку дорогої людини. Отже, мотив (само)порятунку переходить у переслідування злочинця.

У романі “Темно, майже ніч” домінантним є мотив порятунку інших. Алісія бореться, щоб допомогти знайти зниклих дітей. Так само, як Леонора, вона послуговується єдиною наявною зброєю – силою натренованого тіла. Вона переслідує підозрюваного, і відчуває повний контроль над ситуацією: “Pobiegłam. Łabędź przyspieszył, jednak wiedziałam, że nie będzie w stanie mi uciec, i poczułam się dziwnie radosna, jakby lekko pijana” [1].

Єдине, у чому героїні аналізованих творів перевершують інших персонажів, це витривалість марафонця, тому саме цю силу вони використовують для подолання ворога. Показовою є розмова Алісії зі знайомою: “Dlaczego po prostu nie dogoniłaś Łabędzia? – Nie wiem. Chyba umiałam tylko za nim biec” [1]. Аналогічно, Леонора, прагнучи врятувати Джеймса, змогла наздогнати автомобіль, однак не здолала перехопити контроль над кермом у Клер. Саме біг – її найпродуктивніша зброя.

Отже, у романах Йоанни Батор “Темно, майже ніч” та Рут Веа “У лісі-лісі темному” семантичне поле бігу охоплює рух уперед, втечу та переслідування, що зумовлює особливості функціонування мотивів (само)порятунку та зцілення. Героїні обох творів після втечі від свого минулого змушені вступити з ним у конфронтацію. Використовуючи біг як спосіб зняття стресу та самоствердження, вони долають психологічну травму, яку зазнали у дитинстві. Усвідомлення витривалості свого тіла сприяє досягненню сили власної особистості, тому героїні відкрито протистоять злочинцеві, використавши навички бігу як зброю.

Література

1. Bator J. Ciemno, prawie noc. Warszawa: W.A.B., 2012. 524 s. URL: <https://docer.pl/doc/c50s10->
2. Callen K.E. Mental and emotional aspects of longdistance running. *Psychosomatics*. 1983. 24(2). P. 133–151.
3. Веа Р. У лісі-лісі темному. К.: Наш формат, 2016. 288 с.
4. Конова Л. А. Вплив бігу на здоров'я студентів, що самостійно займаються оздоровчим бігом *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2010. № 6. С. 70–73.